

TA'LIM JARAYONIDA LIDERLIK VA IJODKORLIKNI UYG'UN RIVOJLANTIRISH YO'LLARI

Kurbonova Mushtariybegim Baxtiyorjon qizi

Farg'ona davlat universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta'lim jarayonida liderlik va ijodkorlik sifatlarini birgalikda rivojlantirishning psixologik-pedagogik asoslari, ularning o'zaro bog'liqligi hamda konstruktiv yondashuv asosidagi samarali metod va texnologiyalar yoritilgan. Shuningdek, talabalarda tashabbuskorlik, mustaqil fikrlash va mas'uliyatlilikni shakllantirishga xizmat qiluvchi pedagogik shart-sharoitlar tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: liderlik, ijodkorlik, konstruktiv yondashuv, motivatsiya, tashabbuskorlik, refleksiya, innovatsion ta'lim texnologiyalari.

ПУТИ ГАРМОНИЧНОГО РАЗВИТИЯ ЛИДЕРСТВА И ТВОРЧЕСТВА В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ

Аннотация: В данной статье рассматриваются психолого-педагогические основы совместного развития лидерских и творческих качеств в учебном процессе, их взаимосвязь, а также эффективные методы и технологии, основанные на конструктивном подходе. Кроме того, анализируются педагогические условия, способствующие формированию у студентов инициативности, самостоятельного мышления и ответственности.

Ключевые слова: лидерство, творчество, конструктивный подход, мотивация, инициативность, рефлексия, инновационные образовательные технологии.

KIRISH

Bugungi globallashuv davrida ta'lim tizimi oldida nafaqat bilimli, balki ijodiy fikrlovchi va liderlik salohiyatiga ega shaxslarni tayyorlash dolzarb vazifa sifatida qo'yilmoqda. Jamiyat taraqqiyoti yangi g'oya, yangicha yondashuv va tashabbuskor shaxslarni talab qiladi. Shu sababli ta'lim jarayonida ijodkorlik va liderlikni uyg'un holda rivojlantirish, ularni bir butun pedagogik jarayon sifatida ko'rish zarur bo'lib bormoqda.

Asosiy qism. Liderlik va ijodkorlikning o'zaro bog'liqligi. Liderlik va ijodkorlik inson shaxsining faoliyatda o'zini namoyon etuvchi ikki muhim komponentidir. Liderlik tashabbus ko'rsatish, boshqalarni ilhomlantirish va maqsad sari yo'naltirish qobiliyatini anglatadi, ijodkorlik yangi g'oya va innovatsiyalar yaratish jarayonidir. Shunday qilib, haqiqiy liderlik ijodsiz, ijodkorlik esa yetakchilik fazilatlarisiz to'laqonli rivojlanmaydi.

Zamonaviy pedagogikada liderlikni shakllantirish uchun o'qituvchi talabalarni erkin fikrlash, tanqidiy yondashish va o'z nuqtai nazarini himoya qilishga rag'batlantirishi lozim. Bu jarayon ijodkorlik uchun tabiiy muhit yaratadi.

Konstruktiv yondashuvning o'рни. Konstruktiv yondashuv ta'lim oluvchini faol subyekt sifatida qaraydi. Bunda talaba bilimni tayyor holda emas, balki o'z tajribasi, muammolarni hal qilish va hamkorlikdagi faoliyat orqali "quradi". Shu bois, bu yondashuv liderlik va ijodkorlikni uyg'un rivojlantirishda samarali metodologik asos bo'la oladi. Masalan, loyiha asosida o'qitish (project-based learning), muammo asosida o'qitish (problem-based learning), debat va trening texnologiyalari talabalarda liderlik qobiliyatini faollashtirib, ijodiy fikrlashni rag'batlantiradi.

Ta'lim jarayonida liderlik va ijodkorlikni rivojlantirish omillari. Quyidagi omillar bu ikki sifatni uyg'un rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega:

- Motivatsion muhit – talabalarda ichki qiziqish va o'zini namoyon etish ehtiyojini shakllantirish;
- Hamkorlikdagi o'qitish – jamoaviy faoliyatda ijtimoiy mas'uliyat va kommunikativ liderlikni rivojlantirish;
- Refleksiya – o'z faoliyatini tahlil qilish va o'z-o'zini takomillashtirishga yo'naltirish;
- Innovatsion metodlar – interaktiv mashg'ulotlar, ijodiy laboratoriyalar, rol o'yinlari orqali ijodiy fikrlashni rag'batlantirish;
- Tashabbusni qo'llab-quvvatlash – o'qituvchi tomonidan talabalar g'oyalarini rag'batlantirish, muvaffaqiyatni baholash va e'tirof etish.

Amaliy takliflar.

- a) Ijodiy-liderlik treninglarini o'quv jarayoniga joriy etish (masalan, "liderlik holatlari tahlili" yoki "g'oyadan loyihaga" mashg'ulotlari).
- b) Talabalar klublari va startap guruhlarida yetakchilik rollarini almashish tizimini yo'lga qo'yish.
- c) Har bir fan doirasida ijodiy topshiriqlarni (muammo yechish, innovatsion yechim ishlab chiqish) muntazam tatbiq etish.
- d) Refleksiv kundalik yuritish orqali talabalar o'z ijodiy o'sishini kuzatish imkoniga ega bo'lishi.

Adabiyotlar tahlili. Liderlik va ijodkorlik masalasi zamonaviy pedagogika, psixologiya hamda boshqaruv nazariyasida keng o'rganilgan. Bu yo'nalishdagi tadqiqotlar shaxsning ijodiy salohiyati, tashabbuskorligi va yetakchilik fazilatlarini rivojlantirishning turli model va yondashuvlarini ishlab chiqishga qaratilgan.

Chet el olimlarining tadqiqotlari. Amerikalik faylasuf va pedagog J. Dewey (1938) o'zining "Experience and Education" asarida ta'limni faol tajriba asosida tashkil etish zarurligini ta'kidlab, o'quvchini bilimni "yaratuvchi subyekt" sifatida ko'radi. Bu g'oya konstruktiv yondashuvning nazariy asosi bo'lib, ijodkorlik va liderlikni o'zaro bog'liq jarayon sifatida talqin etadi. J. Piaget va L. Vygotskiy ishlarida esa konstruktiv o'qitishning psixologik asoslari yoritilgan. Ularning fikricha, bilim — shaxsning faol

bilish faoliyati natijasi bo'lib, bu jarayonda o'quvchi mustaqil fikrlash, muammolarni yechish va tashabbus ko'rsatish qobiliyatini namoyon etadi. Bu esa liderlik fazilatlarining shakllanishiga xizmat qiladi. K. Rogers (1959) shaxsga yo'naltirilgan ta'lim nazariyasida ijodkorlikni insonning o'zini ifoda etish, ichki motivatsiya va tashabbuskorlik natijasi sifatida baholaydi. Unga ko'ra, o'qituvchi o'quvchilarda "o'zini kashf etish" muhitini yaratishi kerak — bu esa ijodiy-liderlik salohiyatini kuchaytiradi. D. Goleman (1998) esa "emotsional intellekt" nazariyasi orqali liderlikning psixologik jihatlarini ochib beradi. Unga ko'ra, samarali liderlik uchun hissiy barqarorlik, empatiya va o'zini tuta bilish kabi fazilatlar ijodiy fikrlash bilan uzviy bog'liq.

O'zbekiston olimlarining tadqiqotlari. O'zbekiston ilmiy maktabida ham ijodkorlik va liderlik masalalari bo'yicha bir qator izlanishlar olib borilgan. Z.G. Gapparov (2020) o'zining "Sport psixologiyasi" asarida liderlikni jamoaviy ruh, motivatsiya va tashabbuskorlik bilan bog'laydi. Uning fikricha, liderlik sifatleri faqat tabiiy emas, balki psixologik tayyorgarlik, o'zini boshqarish va irodaviy mashqlar orqali shakllanadi. A. G'ulomov va N. Normurodova (2019) tomonidan ishlab chiqilgan "Pedagogik texnologiyalar va innovatsion ta'lim" qo'llanmasida esa konstruktiv yondashuv orqali o'quvchi (yoki talaba)ning mustaqil fikrlashi, ijodkorligi va ijtimoiy faolligini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratiladi. D. Rahimov (2023) "Ta'lim jarayonida ijodiy fikrlashni rivojlantirish metodlari" nomli maqolasida interfaol metodlar, muammo asosida o'qitish va reflektiv tahlil mashg'ulotlarining ijodiy-liderlik kompetensiyalarini rivojlantirishdagi rolini asoslab beradi. Shuningdek, M. Yo'ldosheva (2022) ta'lim jarayonida tashabbuskorlikni faollashtirishning psixologik mexanizmlarini o'rganib, talabalarda motivatsion omillarni mustahkamlash liderlik qobiliyatlarini rivojlantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanini ko'rsatgan.

Yuqoridagi manbalarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, ko'pchilik olimlar liderlik va ijodkorlikni inson shaxsining o'zaro uyg'un rivojlanadigan sifatleri sifatida talqin etadi. Ularning barchasi ta'lim jarayonini faqat bilim berish emas, balki shaxsning ijodiy va ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirishga yo'naltirish zarurligini ta'kidlaydi. Shuningdek, zamonaviy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki:

- Konstruktiv yondashuv shaxsiy tajriba asosida o'qitishni rag'batlantiradi;
- Ijodiy topshiriqlar, loyiha ishlari va hamkorlikdagi ta'lim liderlikni shakllantiradi;
- Motivatsion, reflektiv va kommunikativ omillar ijodiy-liderlik salohiyatining asosiy ko'rsatkichlari sifatida qaraladi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, liderlik va ijodkorlikni uyg'un rivojlantirish samarali ta'limning muhim komponentidir. Chet el va mahalliy olimlar fikricha, konstruktiv yondashuv, faol o'quv metodlari va shaxsga yo'naltirilgan pedagogika bu ikki sifatni rivojlantirish uchun eng maqbul metodologik asos hisoblanadi.

Xulosa. Ta'lim jarayonida liderlik va ijodkorlikni uyg'un rivojlantirish shaxsning faolligi, mustaqil fikrlashi va tashabbuskorligini kuchaytiradi. Konstruktiv yondashuv

bu jarayonning nazariy-metodik asosini yaratib, o'qituvchi va talabani hamkorlikka undaydi. Natijada, ta'lim muhitida nafaqat bilimli, balki o'z g'oyalarini ilgari suruvchi, jamoani yetaklay oluvchi, ijtimoiy faol shaxs shakllanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. G'ulomov A., Normurodova N. Pedagogik texnologiyalar va innovatsion ta'lim. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
2. Gapparov Z.G. Sport psixologiyasi: nazariya va amaliyot. – Toshkent: O'zbekiston davlat jismoniy tarbiya va sport universiteti nashriyoti, 2020.
3. Gardner H. Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences. – New York: Basic Books, 1983.
4. Goleman D. Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. – New York: Bantam Books, 1998.
5. Piaget J. The Construction of Reality in the Child. – New York: Basic Books, 1954.
6. Rahimov D. Ta'lim jarayonida ijodiy fikrlashni rivojlantirish metodlari. – "Psixologiya" jurnali, №2, 2023.
7. Rogers C. On Becoming a Person: A Therapist's View of Psychotherapy. – Boston: Houghton Mifflin, 1959.
8. Torrance E.P. Creativity: What Research Says to the Teacher. – Washington: National Education Association, 1965.
9. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Harvard University Press, 1978.
10. Yo'ldosheva M. Talabalarda tashabbuskorlikni faollashtirishning psixologik mexanizmlari. – Toshkent: "Ta'lim va fan" jurnali, №4, 2022.